

Розділ XXXI.	574
Розділ XXXII	586
Розділ XXXIII	604
Розділ XXXIV.	623
Розділ XXXV	658
Розділ XXXVI.	674
Розділ XXXVII	689
Розділ XXXVIII	719
Біографія	726

ПЕРЕДМОВА

Передмова до першого видання «Джейн Ейр» була б, як на мене, недоречною, через це я й не писала її, однак друге видання книжки таки потребує кількох удячних слів та певних зауваг.

Насамперед я маю скласти подяку.

По-перше, публіці — за поблажливість, з якою вона поставилася до оповіді нехитрої та майже безпретензійної.

По-друге, пресі — за прихильність та щирі похвали, даровані безвісній честолюбці.

По-третє, моїм видавцям — за підтримку, що їм вони з притаманною собі тактовністю, енергійністю, практичністю й непідробною зичливістю виявили незнаній авторці без жодної рекомендації.

Преса та публіка бачаться мені лише слабко персоніфікованими узагальненнями, тим-то дяку годиться висловити їм загальну, але мої видавці — люди цілком конкретні: це справжні шляхетні критики, що підбадьорювали мене, як тільки товариство великодушне й глибокодумне може підбадьорювати обтяжену труднощами новачку, і їм, сиріч моїм видавцям і винятковим

рецензентам, я радо кажу: «Джентльмени, дякую вам від усього серця!»

Тепер, ушанувавши тих, хто мені допоміг і схвалив до публікації мою скромну працю, звернуся до інших, чий гурт, скільки я знаю, нечисленний, а все ж і його не слід ігнорувати. Маю на думці небагатьох боязких або, навпаки, в'їдливих огудників, кому спрямованість таких книжок, як «Джейн Ейр», уявляється сумнівною, у чий очах будь-що незвичне заслуговує на догану, чий слух у кожному протесті проти фанатизму, проти цього батька злочинності, вловлює образу благочестю, цьому намісникові Бога на землі. Таким невірам хотіла б пояснити деякі незаперечні розбіжності, нагадати кілька простих істин.

Консерватизм не мораль. Священництво не релігія. Боротися з першим ще не означає таврувати друге. Зірвати маску з обличчя фарисея ще не означає зняти нечестиву руку на терновий вінець.

Ці речі та діяння діаметрально протилежні: вони різняться між собою, як гріх і цнота. Надто вже часто люди плутають одне з одним, а плутати їх негоже: по оболонці не варто судити про суть, вузькими людськими доктринами, націленими здебільшого на піднесення й уславлення небагатьох, не варто підмінити Христового вчення, що несе світові спокуту. Між ними, повторюю, є відмінність, і чітко та ясно розокремити їх — справа добра, а не лиха.

Світ, найпевніше, не бажає, щоб ці поняття розмежували, бо звик мішати їх до купи, вважаючи зручним видавати зовнішній вигляд за першорядну коштовність,

дозволяючи собі сприймати повапновані стіни як свідчення чистоти святинь. Він може ненавидіти того, хто наслідуються спостерігати й викривати... здирати позолоту й оголяти неблагородний метал під нею... засягати в гроби побілені й виявляти зчорнілу тлінь усередині — але й ненавидячи, світ у боргу перед таким відчайдушом.

Агав не любив Михея, бо той зроду не пророкував йому щастя, а тільки горе; очевидно, догідливого Кенааниного сина він любив більше; однак Агав міг би уникнути кривавої смерті, коли б відвернув свій слух від лестоців та відкрив його правдивій пораді.

За наших днів живе чоловік, чий слова створені не на те, щоб лоскотати ніжне вухо: він, думається мені, постає перед володарями світу сього, як колись Їмлин син постав перед царем Юдейським та царем Ізраїльським, що сиділи кожен на троні своєму, і говорить правду таку саму глибоку — із силою такою самою пророчою та життєствердною, у манері такій самій завзятій та безстрашній. Чи захоплюються автором сатиричного «Ярмарку суєти» у верхах суспільства? Хтозна, але, здається, якби декотрі з тих, на кого він вергає грецький вогонь свого сарказму, над чийми головами блискає громовицями осуду, дослухалися, поки не пізно, до його пересторог, то вони самі чи насіння їхне змогли б ще уникнути фатальної долі гілеадського Рамота.

Чому я згадала цього чоловіка? А згадала я його, Читачу, бо мені бачиться, що розум у нього проникливіший та унікальніший, ніж визнають сучасники; бо вважаю його за найпершого відновника втрачених цінностей у нинішньому суспільстві, за провідного майстра

серед тих трударів, хто прагне виправити знівечений порядок речей; бо вважаю, що жоден тлумач його творчості ще не дібрав для нього підхожого порівняння, слів, які б найточніше схарактеризували його талант. Кажуть, він подібний до Філдінга, підкреслюють його дотепність, гумор, комічний хист. На Філдінга він схожий, як орел на стерв'ятника: Філдінг може кидатися й на мертвечину, але Текерей — ніколи. Дотепність його яскрава, гумор принадний, одначе до його мудрого генія вони мають той самий стосунок, що й сяйливі спалахи, які виграють під краями легкої хмарини, до смертоносної електричної іскри, прихованої в її лоні. І нарешті, я згадала містера Текерея, бо саме йому — коли він прийме таку данину від зовсім не знайомої особи — хочу присвятити це друге видання «Джейн Ейр».

Керрер Белл
21 грудня 1847 року

КОМЕНТАР ДО ТРЕТЬОГО ВИДАННЯ

Користуючись із нагоди, яку дає мені третє видання «Джейн Ейр», я знову звертаю слово до публіки, бо маю намір дещо пояснити: моя претензія на титул романістки спирається єдино на цей твір. Отож, приписуючи мені авторство інших творів, ви сподобляете мене честі незаслуженої і так позбавляете справедливо належної.

Сподіваюся, це пояснення допоможе виправити хиби, яких, либонь, уже припустились, і запобігти майбутнім помилкам.

Керрер Белл
13 квітня 1848 року

РОЗДІЛ I

Того дня піти погуляти нам не вдалось. Уранці ми, правда, блукали з годинку алеями серед безлистих кущів, одначе по обіді (місіс Рід, коли не мала гостей, обідала рано) холодний зимовий вітер нагнав чорнющі хмари й сипнув таким дощем, що ні про яку вилазку надвір не могло бути й мови.

Мене це тішило, бо я зроду не любила довгих прогулянок, надто у вогкі, крижані пообіддя: по-моєму, нема нічого жахливішого, ніж вертатися додому в сирому присмерку, коли в руки й ноги заходять зашпори, а на серце набігає смуток від невпинного бурчання Бессі, нашої няньки, та ще від принизливого усвідомлення своєї фізичної недосконалості супроти Елізи, Джона та Джорджіани Рідів.

Згадані Еліза, Джон і Джорджіана купчилися тепер у вітальні коло своєї матусі, що напівлежала на дивані біля коминка і в оточенні своїх янголят (тієї миті вони не сварилися й не плакали) видавалася цілком щасливою. Мені ж вона не дозволила приєднатися до їхнього сімейного гурту, сказавши, ніби дуже шкодує, що їй доводиться тримати мене на віддалі, але, поки не почує від Бессі

й не побачить на власні очі, як щиро я прагну розвинути в собі лагідніші та дитинніші риси, стати милішою і жвавішою... граційнішою, відвертішою... одне слово, натуральнішою, вона мусить позбавляти мене привілеїв, призначених лише для задоволеної, щасливої малечі.

— Що вам Бессі наговорила на мене? — спитала я.

— Джейн, я не люблю, коли чіпляються до слів і допитуються; крім того, неприпустимо, щоб дитина так розмовляла зі старшими. Іди сядь собі десь і, поки не навчишся бути чемною, мовчи.

До вітальні притикала невеличка їдальня, і я шмигнула туди. Там стояла шафа з книжками. Незабаром я вже держала в руках якийсь том, завбачливо пересвідчившись, що в ньому багато малюнків. Тоді забралась у віконну нішу, де була канапка, сіла на неї, підігавши по-турецькому ноги, і, запнувши майже щільно порт'єру з червоного штофу, відгородилася від світу.

Праворуч мене затуляла багряна драперія, ліворуч захищали від негоди прозорі шибки, які, одначе, не могли приховати похмурості листопадового дня. Гортаючи сторінки книжки, я час від часу позирала на природну картину того зимового пообіддя. На її задньому плані висіла бліда заслона туману та хмар; на передньому — простягався мокрий лужок з пошарпаними бурєю кущами й безперестанку цебеніли струмені дощу, несамовито гнані довгим поривом скиглявого вітру.

Я знову взялася до своєї книжки — Б'юкової¹ «Історії британських птахів»: правду кажучи, сам

¹ Томас Б'юк (1753–1828) — англійський гравер та ілюстратор, майстер деревориту. Відомий ілюстраціями до природознавчих праць.